

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

2016

MADUO: 80

NAKO: Diura di le 2½

Pampiri e, e na le ditsebe di le 20.

DITAELO LE TSHEDIMOSETSO

1. Buisa tsebe e, ka kelotlhoko pele o ka simolola go araba dipotso.
2. O se ka wa leka go buisa pampiri yotlhe. Lebelela lenaneo la diteng mo tsebeng ya bone, mme o tshwae dipalo tsa dipotso tse di boditsweng mo dikwalong tse o di buisitseng monongwaga. Morago ga moo, buisa dipotso tse, mme o tlhophe dipotso tse o batlang go di araba.

3. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le THARO:

KAROLO YA A: Poko (30)
 KAROLO YA B: Padi (25)
 KAROLO YA C: Terama (25)

4. Araba DIPOTSO di le TLHANO: Di le THARO mo KAROLONG YA A, e le NNGWE mo KAROLONG YA B le e le NNGWE mo KAROLONG YA C ka mokgwa o o latelang:

KAROLO YA A: POKO
 MABOKO A A TLHAOTSWENG - Araba dipotso di le PEDI.
 LEBOKO LE LE SA TLHAOLWANG - Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA B: PADI
 Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA C: TERAMA
 Araba potso e le NNGWE.

5. TLHOPHO YA DIKARABO MO KAROLONG YA B (PADI) LE MO KAROLONG YA C (TERAMA):

Araba FELA dipotso tsa padi le terama tse o di ithutileng.
 Araba potso e le NNGWE ya TLHAMO le e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C. Fa o arabile dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.
 Dirisa lenaneonetefatso go go thusa.

6. BOLEELE JWA DIKARABO

Karabo ya potso ya tlhamo ya poko e tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 250–300.
 Dikarabo tsa dipotso tsa tlhamo tsa padi le terama di tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 400–450.
 Boleele jwa dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane bo laolwe ke maduo a a neetsweng. Dikarabo tsa batlhatlhojwa di totobale, mme di nne maleba.

7. Latela ditaelo kwa tshimologong ya KAROLO e NNGWE le e NNGWE.
8. Nomora dikarabo tsa gago ka nepagalo go ya ka thulaganyo ya dipalo tse di dirisitsweng mo pampiring ya dipotso.
9. Simolola KAROLO e NNGWE le e NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
10. Tiriso ya nako e e tshitshinngwang.

KAROLO YA A: Bonnye metsotso e le masomeamane. (40)

KAROLO YA B: Bonnye metsotso e le masomeamatlhano. (55)

KAROLO YA C: Bonnye metsotso e le masomeamatlhano. (55)

11. Kwala ka mokwalo o o phepa e bile o bonala

LENANEO LA DITENG

Tsebe e, e naya batlhatlhojwa tshedimosetso tebang le tlhopho ya dipotso tse ba batlang go di araba kwa ntle ga go buisa pampiri yotlhe.

KAROLO YA A: POKO			
Poko e e tshaotsweng: Araba dipotso dingwe le dingwe di le PEDI.			
PALO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MADUO	TSEBE
1. 'Mahutsana a modiri'	Potso ya tlhamo	10	6
2. 'Mojammogo-mmolaya-motho'	Dipotso tse dikhutshwane	10	7
3. 'Metsimasetlha'	Dipotso tse dikhutshwane	10	8
4. 'Lentswe la moledi'	Dipotso tse dikhutshwane	10	9
LE			
Poko e e sa tlhaolwang: Baithuti botlhe BA TSHWANETSE go araba potso e.			
5. 'Sephaphathi o boela gae'	Dipotso tse dikhutshwane	10	10
KAROLO YA B: PADI			
PADI: Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo pading e o e tlhaoletsweng.			
6. <i>Leba Seipone</i>	Potso ya tlhamo	25	11
7. <i>Leba Seipone</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	11
8. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Potso ya tlhamo	25	13
9. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	13
10. <i>Masego</i>	Potso ya tlhamo	25	15
11. <i>Masego</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	15
KAROLO YA C: TERAMA			
Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo pading e o e tlhaoletsweng.			
12. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Potso ya tlhamo	25	17
13. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	17
14. <i>Ga se Lorato</i>	Potso ya tlhamo	25	19
15. <i>Ga se Lorato</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	19

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, araba potso ya TLHAMO E LE NNGWE le potso E LE NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane. Ga o a tshwanela go araba dipotso tse PEDI tsa tlhamo kgotsa dipotso tse PEDI tse dikhutshwane.

LENANEONETEFATSO

Lebelela lenaneonetefatso go rurifatsa fa o arabile palo ya dipotso e e tlokegang.

KAROLO	PALO YA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE DI ARABIWANG	TSHWAYA (✓)
A: Poko (Poko e e tthaotsweng)	1–4	2	
A: Poko (Poko e e sa tthaolwang)	5	1	
B: Padi (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	7–11	1	
C: Terama (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	12–15	1	

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, netefatsa gore o arabile potso e le NNGWE ya tlhamo le e le NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane.

KAROLO YA A: POKO**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae**

Dipotso di tlaa bodiwa go tswa mo mabokong mangwe a le MANE a a tlaotsweng le go tswa go le le LENGWE le le sa tlaolwang. Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba dipotso DINGWE LE DINGWE DI LE PEDI go tswa mo mabokong a a tlaotsweng le le le sa tlaolwang. Dipotso tsa maboko a a tlaotsweng di tlaa tlhagelela pele, mme go latele tsa leboko le le sa tlaolwang.

ELA TLHOKO: Araba potso e le NNGWE ya leboko le le sa tlaolwang.

POKO E E TLHAOTSWENG

Araba dipotso di le PEDI go tswa mo go di le nne tse di boditsweng.

POTSO 1: POTSO YA TLHAMO

Sekaseka diteng tsa leboko le le latelang, mme o tthagise maikutlo a mmoki ka ga mahutsana a a tthagetseng modiri. Kwala tlhamo ya mafoko a a ka nnang 250–300.

MAHUTSANA A MODIRI – NCD Mogotsi

- 1 Modiri a golega letsatsi le eme,
- 2 A latlhela dikgomo thiteng a gaketse,
- 3 A ngwangwalala le tema a sa itshoga tlala,
- 4 Mme ba ba kutiwelobotlhoko ba mo naya diatla.
- 5 A di latlhela motlhong pula e etile,
- 6 Seme a se latihetse legetleng ka bokete,
- 7 Mme a tsamaya thoko mala a lela,
- 8 A tlamile borukhu ka tele le motantanyane.
- 9 Lekote la re, tsebe, tsebe, tsebe,
- 10 Tse di mebitlwa tlhogong di ntse di itshokile.
- 11 A ya le tsone, monnamogolo, a sa fele pelo.
- 12 Tlhabolola, tlhaba se tlhabe thata!
- 13 Mogomotsi wa ditšhaba le phologolo
- 14 O le lehufa re ka bo re sule,
- 15 Mme ra bolawa ke tlala peo re e botegile;
- 16 Ga re seto, ga re tala, ga bo ga re fiii!
- 17 Sefako sa hupela tedu pelong,
- 18 Mme matsapa a modiri a fetoga lefela;
- 19 Sa fola dijalo mo go botlhoko
- 20 Mme tshimo ya sala ka dikutwana.
- 21 Motho wa batho gomotsega;
- 22 Itumele ka bogosi godimong e le jwa gago;
- 23 Ikgomotse ka dikopelo tlase ga setlhare
- 24 Gonne boamaruri o ne o adimilwe boitumelo.

[10]

POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa leboko le le latelang, mme o arabe dipotso.

MOJAMMOGO-MMOLAYA-MOTHO – CLS Thobega

1 Ke iphorile ka tsamaya le Sebonego,
 2 Morwa Kgaratlho, re ntshana se-inong.
 3 Motho ga a itsiwe e se naga!
 4 E re o bona tshukudu o ikanye setlhare!
 5 Ga goroga morwadia Lotlhanyang.
 6 A re tsena ka legare le Sebonego,
 7 'Kgarebe maila-go-lejwa-meno-sepipiri.
 8 Tlhogo ntlha jaaka ya mmamasiloanoka.
 9 Ke ne ke ipalela dikgang-dikgolo,
 10 Morwa rre a tla go tseela dikgang,
 11 Matsapa a ntsena mading mmeleng,
 12 A nkoka tirong le lelapeng motshegare,
 13 Dipuleng, diphefong le bosigo;
 14 Meno masweu a bolaya a tshega.
 15 Ka baya gotlhe tsaleng madi le ntlo,
 16 A nthekisa dithukuthing jaaka nama.

17 Nnaare selo se motho ke phologolo?
 18 Ke ne ke namile setulong, ntlo ya bulega.
 19 Mophato wa banna wa nkeleka motshegare.
 20 Wa re madi ga a ba tene botshelong.
 21 Ka nna mosetlha, ka tlhoka molomo,
 22 Ke utlwile ke setse ke kaname;
 23 Ke tonne marago godimo, tlhogo tlase.
 24 Ka bona mooki tlhogong ya me,
 25 Matlho magolo a nyenyefetse ke matsadi
 26 Koko ya nkisa lelapeng la ka gale-gale.
 27 Meletlo ke re ke e ya gantsi.
 28 Tlwaelo ya go kgwa ga ke a itsalanya nayo.
 29 Tseleng ka kgwa letlametlo le nonne,
 30 Le lentsho e kete nonyane ya Ping.
 31 Boreaitse ba ntatolela, ba re tsala ya gago
 32 Ke moitse wa dilo, o tlaa di arabela legodimong.
 33 Ka gopola fa go twe o se bone tholwana
 34 Borethe, teng ga yona go a baba.

- 2.1 Tlhalosa mola 2 jaaka o dirisitswe mo lebokong. (2)
- 2.2 Faa ponagalo ya poko e e mo moleng 7 le mosola wa yona. (2)
- 2.3 Naya sekapuo se se mo moleng 17 le mosola wa sona. (2)
- 2.4 Ke maikutlo afe a a tlhagisiwang ke mmoki mo lebokong le? (2)
- 2.5 Ke molaetsa ofe o o o ungwang mo lebokong le? (2)

[10]

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa leboko le le latelang, mme o arabe dipotso.

METSIMASETLHA – EB Masoabi

- 1 Ke metsi-masetlha setsimpa boko,
2 O dubisa banna thankga maibing,
3 Ba je mmamodikwadikwane mananeng,
4 Ba rwale mabogo tlhogong go umakwa,
5 Masetla-dibete a tiro tsa bojalwa.
- 6 Ruri o setlhogo o sa bolaya motho!
7 O gopisa bagale ka mpa ya sebetse,
8 O ba tlogela ba le pududu dikhaing,
9 Wena o sale o phophoma dinkgong,
10 O boe o ba amoge seriti,
11 Ba sale ba sasanka mananeng.
- 12 Balatedi ba gago ba dule bomphe-ke-gôrê,
13 Matlho a bona a ditoto a totomogile,
14 Melomo ke dibete diphafaneng,
15 Godimo ga moo, o botlha ka tatso le lonko,
16 Mme o pakwa go feta kgotlaomone.
- 17 Ka ntlha ya gago merafe e latlhegetswe ke dikgosi,
18 O busa metse boemong jwa magosi,
19 O garaswantse kagiso makgotleng,
20 Go setse fela selelo le khuranyo ya meno.
- 21 Malapeng magora a tswetswe ka mefiko,
22 Dipitsa di tlhoka baapei,
23 Mamphorwana a atlhametse babolai,
24 Ka dinong di fofile le metsi-masetlha,
25 Mabele kgaisadia mmu le pula.

- 3.1 Naya ponagalo ya poko e e mo moleng 1 le mosola wa yona. (2)
- 3.2 Faa sekapuo se se mo moleng 6 le mosola wa sona. (2)
- 3.3 Tlhalosa mola 18 go ya ka bokao jwa leboko. (2)
- 3.4 Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le? (2)
- 3.5 O ithutile eng go tswa mo lebokong le? (2)

[10]

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa leboko le le latelang, mme o arabe dipotso.

LENTSWE LA MOLEDI – LD Raditladi

- 1 Fa re a gwaitse ka mpheetšhane maloba
 2 Ngwana, a gata ka sa Sekgoa fela o sie,
 3 Mathaka go tabogelwa mokgele,
 4 Kwa morago go sala maebelwane.
 5 Batho ga re phologolo tsa naga
 6 Di tshelang botshelong di sa itemoge.
 7 Moratatsakgale ga se letlhale,
 8 Tsa kgale ga di ratwe di patika,
 9 Motho dijo a di latolelwa fela
 10 Mme ntšwa ka matlho motho a di iponela.
- 11 Moganetsi lefatsheng ga a batlege,
 12 O tswana le Morena yole wa batho;
 13 Fa o dirilwe o le morati wa batho.
 14 E sa re fa o kanoka wa fofala,
 15 Wa dirisa pono ya go le mongwe,
 16 Lentswana la tloga la gogomoga,
 17 La tloga la ipopa la intsha seolwana.
 18 Fa o le motho tlhe, bitsa seolo, seolo,
 19 O se se bitse poo o se lemoga,
 20 Ditšhaba tsa tlhoka go go leboga.
- 21 E re o lwa le motho o se mo leleke,
 22 O se mo ntshe mo lefatsheng la gagwe;
 23 Fa a le kgakala nao o tlaa ngunanguna.
 24 O tlaa go raya maina o sa mo reetsa,
 25 A ba a go tlatsa le lefatshe ka puo;
 26 Gaufi nao gone o tlaa tswala molomo,
 27 Mpherefere ga se tshiamo, tshenyego,
 28 Bodipa ga se botho, bolalome,
 29 Merafe morago e tswa mampagane.
 30 E tuulale dilo di se dinene.

- 4.1 Naya ponagalo ya poko e e mo moleng 5 le mosola wa yona. (2)
- 4.2 Maikutlo a mmoki ke afe tebang le lentswe la moledi? (2)
- 4.3 Naya sekapuo se se mo moleng 12 le mosola wa sona. (2)
- 4.4 Tlhalosa mola 14 go ya ka diteng tsa leboko. (2)
- 4.5 Ke eng se mmoki a se rotloetsang gareng ga batho ba ba sa boneng dilo ka tsela e e tshwanang mo temathetong ya bofelo? (2)

[10]**LE**

POKO E E SA TLHAOLWANG

Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e.

POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa leboko le le latelang, mme o arabe dipotso.

SEPHAPATHI O BOELA GAE – SA Moroke

- 1 A ke sone Sephaphathi sa batho,
- 2 Mosimane wa seemakamaoto,
- 3 Thakadu ya sefala ka dinala,
- 4 Kgotsa ke bona moswi a rula?
- 5 A o ne o lwa le manong kgaitsadiaka?
- 6 A ke one a neng a go kgailaka?

- 7 Lefatshe le go dirakantse dilo:
- 8 O matlhomola a matlhotlhapelo!
- 9 A jaana ke etetswe ke seriti,
- 10 Kgotsa ke lekau lele la seithati?
- 11 Nnyaya, legoka, bagaetsho! Ke a gana,
- 12 Lo a tle lo iteye motho, e seng jaana!

- 13 Ga ke itse gore go direga jang,
- 14 O itira podi, o fula bojang.
- 15 Iphimole dikeledi mo matlhong!
- 16 O sesenyi se se tlhabisang ditlhong!
- 17 Ga ke tshosiwe ke keledi tsa mathe
- 18 Tsa motho yo o ganang thuto ya nnete.

- 19 Ke dinyaga tse dintsi o timetse,
- 20 O dule mo gae, o re ngwegetse,
- 21 O thatafaditse pelonyana;
- 22 Re sa amogele lekwalonyana.
- 23 O ne o didimetse o rile **tu!**
- 24 Re otlhaiwa botlhoko ke bodutu.

- 5.1 Mmoki o kaya eng ka mola 1 wa leboko? (2)
  - 5.2 Naya ponagalo ya poko e e dirisitsweng mo moleng 8 le mosola wa yona. (2)
  - 5.3 Naya sekapuo se se mo moleng 24 le mosola wa sona. (2)
  - 5.4 Maikutlo a mmoki ke afe mo lebokong le? (2)
  - 5.5 Ke thuto efe e o e ungwang go tswa mo lebokong le? (2)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo pading e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 6: LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

Motswagauteng ga a ise a ke a bone boitumelo le boikhutso mo botshelong jwa gagwe ka ntlha ya dilo tse di neng di mo diragalela. Tshegetsa tlhagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa padi. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 7: LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO A

Motswagauteng o ne a tlhoafaitse leruo le a le tshwaetsweng kwa Motsitlane. A gopotse ditsala tsa gagwe tse a tshamekang kgwele ya maoto le tsona. Bogolo thata Pule ka gore ke ena fela a neng a tle a mo tlotlele gore gatwe o tlele a phuthetswe ka matsela a sa le lesele. Le fa a ne a sa tshepe kang e ya ga Pule, gona o patelesega go e dumela ka ene a sa ikitse. Batsadi ba ga mmaagwe ba iketse badimong fela ba ise ba mo amele kang e. Ka gale ba ne ba mo kgadiepetsa fa a ka simolola go botsa mabapi le tsa botswagauteng jwa gagwe.

A ntsha madi a a setseng a a kgobokantse le go a bontsha Kabo. Ba reka dijo. Kabo a kopa Motswagauteng gore a ye go lala kwa gaabo ka malomaagwe a letse a amogetswe kwa bookelong. 'E le gore malomaago o tshwerwe ke eng monna Kabo?' 'Gatwe ke AIDS.

Motswagauteng a kopa maitshwarelo a be a oba sefatlhego. 'Le nna batsadi ba me ga ke ba itse. Ga ke itse gore a ba a phela kgotsa le bona ba jelwe ke AIDS e e bolelwang.'

Basimane ba tlamparelana le go gomotsana. Fa letsatsi le phirima, ba tsena mmogo mo tekising ya Huhudi. Moriri wa ga Motswagauteng o ne o simolola go kukunya le go itshupa sentle fa e se wa seAforika. Ditsebe tse ditshetlha le tsona di phukaletse, di katogile logata. A itshophile ka lepai la gagwe la tonkana.

Bapagami ba tekisi le bona ba etile ba mo henahena tsela yotlhe. Bangwe ba mmita letata, morwa, lekutwane. A inamisa sefatlhego gore ba se ka ba bona dikeledi fa di phothosela mo matlhong. A simolola go nna pelo-pedi. E nngwe e mo gopotsa letsele le lentsho le a le antseng. A leka go itshoka ga pala.

'Leburu ke leburu bagaetsho, go sa kgathalesege gore le phela le rona kgotsa jang, phokoje ga a ke a latlha moseselo, batho ba, ga ba bolo go re bogisa.'

Ga rialo mokgweetsi wa tekisi, a lebile Motswagauteng mo seiponeng.

A phatloga jaaka setsenwa morwa Gokatweng.

'Mmutlwa wa noko ga o tlhomolwe ka o mongwe bagolo. Ke lebogela mafoko a lona a tlhaolele. Ke maswabi ka ntlha ya mmala wa me le moriri; fela le fa go ka nna jang, ke setlogolo sa lona. Molato ga se wa me.'

Ga re ga! Ba re tududu, ga re tu! Ditlhogo tsotlhe ya nna ribe!

- 7.1 Motswagauteng o goletse kwa kae? (1)
- 7.2 Tsala ya ga Motswagauteng ke mang? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 7.3 Ke ka ntlha ya eng moanelwa yo a bidiwa Motswagauteng? (2)
- 7.4 Naya dintlha di le PEDI ka ga tshobotsi ya ga Motswagauteng. (2)
- 7.5 Motswagauteng le tsala ya gagwe ba ne ba tshwana ka eng? (2)
- 7.6 Naya ntlha e le NNGWE ya semelo sa ga Kabo e e tiisitseng kgolagano ya gagwe le Motswagauteng, mme o e tshegetse ka lebaka. (2)
- 7.7 Ke eng se Motswagauteng a se ungwileng mo kgodisong ya gagwe mo go mosadimogolo ljelele? (2)
- 7.8 Go ngweega ga ga Motswagauteng go thusa jang ditiragalo tsa padi e? (2)
- 7.9 Fa o ne o le Motswagauteng, o ne o ka rarabolola tshotlego ya gago jang mo matsogong a ga Mosala? (2)
- 7.10 Thuto ya digwere tse di jewang, tse Puso a di rutileng Motswagauteng, e ne ya mo thusa jang fa a ne a le kwa nageng? (2)
- 7.11 Ke ka ntlha ya eng Gokatweng a ne a kopa Motswagauteng gore a mmofe, fa a sena go lotlolola kgoro ya logaga? (2)
- 7.12 Go ya ka padi, a Motswagauteng o ne a kopana le mmaagwe le go mo itse? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 7.13 Seabe sa keetane e Motswagauteng a e filweng ke mosadi kwa ga Mokwepa, ke sefe? (2)

[25]

POTSO 8: OMPHILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise

Motlalepule ga a ise a ke a bone boitumelo le boikhutso mo moweng mo botshelong jwa gagwe ka ntlha ya dilo tse di neng di mo diragalela. Tshegetsisa tlhagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa padi. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 9: OMPHILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO B

Ya re tsatsi lengwe a tswa tirong, 'ngwaga tse pedi a ntse a boile kwa Olanti, a tla a palame le lekau lengwe le ipala mabala a kgaka. Mme ka pelo e se na nnete, ya ya le mogwang borwa. Mosimane wa Thabantšho a se ka a nna molema, a baya motho palamonwana. Ba bona ngwana wa mosetsana go twe ke Mosidi. MmaMosidi o ne a sa baya pelo mo go morwadie, a tlhoafaletse ngwana wa matsibolantha. Mme a lela ka pelo jaaka ngwana wa mosadi. Tsatsi lengwe le lengwe a tshwantsha Mosidi le mogoloe, Omphile. Go nne tsatsi le o utlwang gore e tlaa re mogatse a tswa tirong, a mo tshele mafoko ka ditsebe gore a nne a ntse a itse nnete. E re fa mmona a mo atla ka boitumelo jo bogolo, a tshabe go mo gasa santlhoko mo matlhong.

Ya re tsatsi lengwe ba tswa kwa Tshiping a bona mosimanyana a ka nna 'ngwaga di supa a tshameka ka kolotsana mo mmileng, a se ka a itse gore a ka itshoka jang.

'Rra, a re ye Olanti ka tshipi e e tlang.'

'Mma?'

A se ka a araba; a tshaba go itshwarisa ka mafega. Ba tsamaya ba didimetse e bile e kete mafoko ale a fedile. Fa ba ya ba lebile legae MmaMosidi a tshoganyetsa mogatse ka gore: 'Ke utlwa go twe go na le bana ba bantlenyana kwa Ikageleng. A ga re ithuele mongwe wa bona.'

'Ao, mma, a motho o tle a ruiwe?'

'Ke ne ke ka re, re mo ikgodisetse.'

'Modimo o re file Mosidi. Re sa belaela eng?'

- 9.1 Ke mang yo o neng a tswa kwa Olanti? (1)
- 9.2 O ne a ile go dira eng kwa teng? (2)
- 9.3 Ke goreng MmaMosidi a ne a sa baya pelo mo go morwadie? (2)
- 9.4 Senola ka ntlha e le NNGWE semelo sa ga Motlalepule o bo o tshegetse karabo ya gago ka lebaka. (2)

- 9.5 Ke eng se MmaMosidi a neng a se fitlhela RraMosidi, le gone ke ka ntlha ya eng a ne a se mo fitlhela? (4)
- 9.6 Ditlamorago tsa karabo e o e neetseng fa godimo e nnile dife? (2)
- 9.7 Maikaelelomagolo a mokwadi go tshedisetsa Motlalepule mo kutlobothokong e e kanakana, ke afe? (2)
- 9.8 A o bona tshwetso e Motlalepule a e tsereng ya go isa ngwana wa gagwe kwa kgodisetsong e siame? Tlhalosa ka boripana. (2)
- 9.9 Tlhalosa gore mokwadi o raya jang fa a re: 'A tshabe go mo gasa santlhoko ...?' (2)
- 9.10 Fa o ka bo o le Motlalepule, ke tshwetso efe e o neng o ka e tsaya fa o sena go imisiwa ke motho o sa mo itse? (2)
- 9.11 Go tlile jang gore batho ba mo motseng ba bitse Motlalepule Dinalana? (2)
- 9.12 Naya o bo o ranola molaetsa o o ithutileng ona go tswa mo pading e. (2)

[25]

POTSO 10: MASEGO – G Mokae

Masego ga a ise a ke a bone boitumelo le boikhutso mo botshelong jwa gagwe ka ntlha ya dilo tse di neng di mo diragalela. Tshegetsatshegetsa tlhagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa padi. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 11: MASEGO – G Mokae**

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO C

Jaanong Masego o ne a le mmelenyana, le fa a sa ntse a lebega; a le magareng mo dingwageng tsa bosomaamabedi. Mo diaparong tsa gagwe tsa go dira tse di serolwana o ne a le montlenyana, ka khiba le tuku tse di tshwanang le mosese.

Aene ya gagwe e saila mo silikeng, e ntsha masoso mo dikhaing ka matsetseleko a modiri wa dikhitshining wa setswerere.

A ipotsa gore ke mang kwa mojakong.

Mojako wa phaposi ya go apeela, e seng kwa pele; le gona dintšwa tsa ba ga *Lazar* tse di bogale ga di a ka tsa bogola.

E ka se nne *Sol* le *Cathy* ka ba ka bo ba ipulela mojakong ka senotlolo sa bona, ba sa kokote.

Gape e ka se nne mongwe wa badirikaena mo dikhitshining tsa *Randburg*, a tšile go mo etela.

Ee, o ne a tlwaelane le bona, mme a tle a botsane matsogo le bona fa ba kopana, fela ba ne ba sa tlwaela go mo etela.

Morago ga mafoko a keletso go tswa go mme mmaSehloho, le go bona gore bathapi ba gagwe ba ne ba rata go tshela ba le esi, o ne a sa ntse a akanya gore a ka ba kgoreletsa jang go mo etela mo tirong fa ba mo thalosetsa gore seo se kgakala thata le megopolo ya bona.

Ba thalosa gore bathapi ba bona ba ka poka go utlwa gore ba le gatile mo ntlong ya ga *Sol le Cathy*.

'Se mpotse gore goreng ba ka dira jalo ... O tlaa ntsenya mo kotsing!' botlhe ba araba fa a leka go batlisisa gore goreng baagisane ba ga *Sol le Cathy* ba sa nosane metsi le bona jaana.

Go kokota ga ya godimo, mme yo o batlang go bulelwa a kgorokgotla letsogo la mojakong.

'Ke mang? A nka go thusa?' Masego a botsa.

'*Maak oop!*' mokokoti a araba ka lentswe le le felang pelo la seburu. 'Bula!'

- 11.1 Ke bomang ba ba neng ba konyakonya mo mojakong? (1)
- 11.2 Masego o direla bomang? (2)
- 11.3 Ke eng se se dirileng gore Kgabo Motsepe a kalediwe? (2)
- 11.4 Tlhagisa dintlha di le NNE ka ga tshobotsi ya ga Sello. (4)
- 11.5 Tlhagisa dintlha di le PEDI tsa semelo sa ga Kgabo Motsepe. (4)
- 11.6 Tiragalo ya go betelelwa ga ga Masego e tswelletsang jang diteng tsa padi e? (2)
- 11.7 Morero wa tlhaolele o nnile le seabe sefe mo lelapeng la ba ga Lazar? (2)
- 11.8 Sannah o na le seabe sefe mo go tswelletseng morero wa padi e? (2)
- 11.9 Ka dintlha di le PEDI tlhagisa gore beng ba ntlo e Masego a neng a dira mo go yone ba amana jang le Vusi Mngoma. (2)
- 11.10 O ithutile eng go tswa go moanelwa Sello? (2)
- 11.11 O ikaegile ka padi ya Masego, farologanya botshelo jwa dipolotiki jwa maloba le jwa segompiano. Tshegetsang karabo ya gago ka dintlha di le PEDI. (2)

[25]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TERAMA

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo terameng e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 12: MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokua

Bohula le bopelotshetlha jwa go se kgotsofalele se re nang naso, gammogo le go eletsa dilo tsa ba bangwe di faposa batho mo go se se tshwanetseng go dirwa go ya ka setso kgotsa thulaganyo ya lelapa, mme ka ntlha ya se, dilo di tswe mo taolong. Tshegetsatsi thagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa teramakhutshwe ya 'Mosadi ke wa me'. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 13: MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokua**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO D

LEGAE: Ntshidi ke ntse ke mo tsaya jaaka ngwanake, ke mo rata.
Ke ntse ke šaba bogobe ka moro wa phiri,
Madi ke a isa kwa dithutong tsa ga Ntshidi.
Le gale, go itse Ona.
Modiri ga se moji.

MALEBYE: Badiri ba le bantsi ba ke ba itseng, ga ba a ka ba roba se ba se jetseng.
Bangwe ba bone ba bone maungo a bona a jewa ba a lebile.
Bangwe ba a tlogetse a sala a senngwa ke batho fela ba sa a utlwele
botlhoko.
Ke botshelo.
Bo jalo.

*(Letsatsi morago ga bogadi, Legae a tsogelela tirong fela a se ka a boa.
Ka Labobedi mosong, Tlhapi a tsogelela kwa ga Nkitsing)*

TLHAPI: (O a kokota)
Kokokoko!
Ke ura ya borobedi, o sa ntse a robetse!
Ka gongwe le ene o ngaletse fa rre a tsere bogadi!
(O a kokota)

NKITSING: (O bula setswalo)
Ke wena!
Ke ntse ke gateletswe ke boroko.
Ke lora batho ba le bantsi ba le fa gae fa.
Fa ke ntse ke lebeletse, ka bona banna ba kukile lekase.
Ka thanya fa o kokota.

TLHAPI: Toro ya gago ga e monate, e nkutlwise botlhoko.

NKITSING: Goreng e go utlwise botlhoko?
Ga ke a bona boroko maabane.

- 13.1 Rraagwe Tlhapi ke mang? (1)
- 13.2 Rraagwe Tlhapi o na le seabe sefe mo go tswelletseng kgotlhang ya terama e? (2)
- 13.3 Tlhalosa gore Legae o raya jang fa a re: 'Ntshidi ke ntse ke mo tsaya jaaka ngwanake, ke mo rata.' (2)
- 13.4 Legae o senola maikutlo a a ntseng jang mo mmuisanong wa gagwe le Malebye? (2)
- 13.5 Tlhagisa matsapa a le MABEDI a a diragetseng go ya ka diteng tsa teramakhutshwe e. (2)
- 13.6 Tlhapi ke motho yo o ntseng jang go ya ka diteng tsa teramakhutshwe e? (2)
- 13.7 Go ya ka teramakhutshwe e, ke eng se se dirileng gore Legae a sutele Malebye fa ba neng ba nna mmogo teng? (2)
- 13.8 Ke eng se se ka bong se thibetswe fa Legae a ka bo a letleletswe go amogela bogadi? (2)
- 13.9 Go siama ga ga Legae go tswelletsa jang morero wa teramakhutshwe e? (2)
- 13.10 A mokwadi o atlegile go senola kgotlhang ya teramakhutshwe ya Matsapa di a tsaya kae? Tshegetska ka lebaka. (2)
- 13.11 Maikutlo a gago ke afe morago ga go buisa teramakhutshwe ya Matsapa di a tsaya kae? (2)
- 13.12 Fa o ne o le Legae, mme o idiwa bogadi jwa ngwana, o ne o ka dira eng? (2)
- 13.13 O ithutile eng go tswa mo teramakhutshweng e? (2)

[25]

POTSO 14: GA SE LORATO – MJ Magasa

Bohula le bopelotshelha jwa go se kgotsofalele se re nang naso, gammogo le go eletsa dilo tsa ba bangwe di faposa batho mo go se se tshwanetseng go dirwa go ya ka setso kgotsa thulaganyo ya lelapa, mme ka ntlha ya se, dilo di tswa mo taolong. Tshegetsatshegisa e, o ikaegile ka ditiragalo tsa terama ya Ga se Lorato? Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 15: GA SE LORATO – MJ Magasa**

Buisa nopo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO E

*(Labotlhano bosigo, Motsamai o goroga fa ga gagwe.)
(Ka boithapeletso)*

MOTSAMAI: Dumela mmaabo,
Dumelang bongwanaka.

LESEGO: *(Ka boitumelo)*
Dumela rraarona.
A o boile kwa tirong?
Ke bogologolo re go tilhoafaletse.

MOTSAMAI: Ke a le itumelela banaka.
Kana re bogisiwa ke tiro
Ke leka go le kgobokanyetsa
Gore le tsoge le phela sentle.

GADIFELE: *(Ka go sa supeng kgatlhego)*
Ditiro ga di fele, go fela motho.
Jaanong ka o sa bolo go ya,
Go tshwanetse ga bonala se
O ntseng o se kgobokanya.

MOTSAMAI: *(O a tswakatswakela ka maithamako.)*
Ee ... gone ... gone ke ntse ke kgobokanya.
Fela ... fela ga ke a tshola sepe.
Ba re khomputha e sa ntse e baakanngwa.

GADIFELE: *(Ka tshotlo)*
O e bolelele khomputha eo ya lona
Gore o na le mosadi le bana
Le gore ga o direle lefela
Le gale ke dumela gore
E tlaa go fa a a tshosang,
Ka mokgwa o o neng o boga ka teng.

MOTSAMAI: *(O ingadisitse)*
Ga ke itse gore o bua jang.
A ke re ke ntse ke go bolelela.
Gore ke dira 'di overtime'!

- 15.1 Motsamai o ne a direla setlamo sefe? (1)
- 15.2 Mafoko a Motsamai a arabang Gadifele ka ona mo nopolong e, a mo senola e le motho yo o jang? (2)
- 15.3 Goreng Motsamai a ingadisa? (2)
- 15.4 A go siame gore Gadifele a tlabane ka mafoko le Motsamai fa pele ga bana? Tshegetsisa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 15.5 Tota ke eng se se dirileng gore Motsamai a gopole go boela gae? (2)
- 15.6 Ngangisano ya ga Morake le Motsamai e senola maitsholo a a ntseng jang a ga Morake? (2)
- 15.7 A wena o ne o ka tsaya kgato e e tshotsweng ke Morake ya go leleka Motsamai? Tshegetsisa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 15.8 O lebile ditiragalo tsa terama e, tlhagisa ntlha e le NNGWE ya semelo sa ga *Angeline*. Tshegetsisa ka lebaka. (2)
- 15.9 Kgotlhang ya terama e, tota e gagamadiwa ke eng? (2)
- 15.10 Go ya ka wena, a ditiro tse di dirwang ke Motsamai di mo supa fa e le motho wa madi le nama? Tshegetsisa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 15.11 Go tlile jang gore Motsamai a kobiwe mo tirong? (2)
- 15.12 O ithutile eng ka Gadifele? (2)
- 15.13 A go siame gore Gadifele kwa bofelong a ipusolosetse ka mokgwa o a dirileng ka one? (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHOTLHOBO: 80